

Tipologie textilă și forme de degradare

Ileana CREȚU*
Ioan Mihai Anton LUPU**

Romanian textile heritage issues affected by incidental factors are too numerous to be identified in a single study. The purpose of this paper is to point out some of them as a starting point for future detailed analyses, typologically adapted, and understand the causes of degradation, including human error. It can be considered an alphabet regarding direct interaction between art objects and specialists working in the Romanian museum, useful for identifying general and specific problems of our national textile heritage.

Keywords: textile degradation, textile typology, Romanian textile heritage, byzantium embroidery, shawl, carpets

Cuvinte cheie: degradarea textilelor, tipologia textilelor, patrimoniul textil românesc, broderia în tehnica bizantină, șaluri, covoare

Introducere:

Textilele marchează viața cotidiană, prin infinitatea formelor decorative, cromatice sau funcționale, prin eterogenitatea materialelor și tehnicilor de realizare. Inventarea firului textil răsucit și a nodurilor, crearea sofisticatelor piese antice și medievale sau a fibrei de sticlă cu posibilități insuficient explorate sunt etape ale devenirii societății umane. Fenomenul textil este integrat revoluțiilor conceptual-cognitive care au separat omul de primitivitate și au creat premisele adaptării naturii la necesitățile zilnice. Dezvoltarea claselor sociale și a diferențelor de avere, crearea traseelor comerciale permanente, exportul de material, tehnică și tehnologie au făcut ca textilele să fie markerul individual al poziției sociale și forței materiale al fiecărui membru al comunității. Zona sacră, decorată conform canoanelor sacerdotale, artistice și de cutumă materială reflectă procesualitatea dezvoltării textilelor. Elemente artistice sunt preluate, adaptate sau reproduse în portul profan, cu diferențe tehnice și materiale calitative. Amprenta cultural-religioasă conferă specific epocii istorice și constituie sursă de inspirație pentru viitor. Mecanismul crează diversitate textilă inepuizabilă, spectaculoasă și versatilă; societatea acceptă pierderea implacabilă a pieselor valoroase având conștiința înlocuirii lor rapide. Colecționarea textilelor are semnificația cumulului moștenit sau a darului diplomatic, costul lor fiind garanția rarității, a unicității exemplarelor. Deseori obiectele erau arse pentru recuperarea averii concentrate în materialele constitutive, inclusiv perle și giuvaieruri. Imensa majoritate a artefactelor produse în mediul casnic rămân în afara tezurizării din cauza absenței componentei comercial-valorice. Fac excepție relicvele religioase sau istorice, indiferent de prețul lor inițial. Epoca modernă modifică paradigma stabilind tipologii textile pe care se construiește o infrastructură conceptuală integratoare, proprii acestei categorii muzeale.

1. ASPECTE GENERALE:

Definirea textilelor este deficitară, dovadă analiza comparativă a explicațiilor oferite de Dicționarele Universale ale Limbii Române din 1926 (Lazăr Șeineanu) și 1987 (Vasile Breban). Primul caracteriza textila scurt: orice obiect „țesut sau modul în care se țese”. Al doilea completa etimologic explicația: „din lat. *textilis* _ *textere* = a țese (servește la țesut sau tricotat; provine dintr-o plantă textilă), ambele anulând complexitatea, diversitatea și universalitatea domeniului.

* doctor, Muzeul Național de Artă al României, Asociația pentru Protecția Patrimoniului (APP), e-mail: adileana@yahoo.com

** Universitatea de Arte București, Asociația pentru Protecția Patrimoniului (APP), e-mail: mihaialupu@gmail.com

A. Originalitatea, unitatea conceptuală și volumul oricărui patrimoniu textil sunt conferite de inventivitatea, inteligența și variația combinatorie a materialelor și tehnicii de lucru, a imagisticii decorative și cromatice. Istoria arealului geografic și a conexiunilor sale comerciale, interesele politice și structurile de putere se reflectă în structura, tipul și caracterul obiectelor. Exemplarele create în mediu casnic reflectă caracteristicile morfo-structurale și natura materialelor utilizate, confirmând prin decor, simboluri stilistice și cromatice apartenența zonală.

B. Clasificarea textilelor muzeale este demersul contemporan prin care trăsăturile tehnico-materiale, istorice și artistice sunt analizate interdisciplinar, integrator. Muzeele moderne impun propriile criterii de selecție, dezvoltă studii asupra naturii și caracteristicilor materialelor, tehnicii și tehnologiei, analizează reparațiile, restaurările și efectele sistemelor de conservare, etalare și expunere pe termen scurt, mediu și lung. Noua abordare contribuie la înțelegerea cauzelor degradării și la identificarea soluțiilor individuale și de ansamblu ale pieselor. Cele mai uzitate criterii de clasificare textilă sunt: tehnica și materialele originale/adăugate, simbolismul, decorația, funcționalitatea inițială/dobândită și dimensionalitatea.

B.1. Tehnica și materialele originale diferențiază tipologic, confirmând proveniența pieselor, rolul și efectele reparațiilor și contribuie la reconstituirea traseelor istorice. Tipologia textilă are în vedere modul de execuție al obiectului. Țeserea, împletirea și brodarea sunt considerate tehnici primare din care derivă cele mixte și combinatorii implicând desen, pictură, imprimeu, decupaj, aplicații, înnodare etc. Modelele naturale ale împletirii lianelor și crengilor sau adăposturile arboricole ale păsărilor și primatelor sunt surse de inspirație umană pentru inventarea tehnicilor textile. Cea mai simplă modalitate de creare a unui produs de acest tip a fost răsucirea și înnodarea a două fire pentru a le conferi rezistență sau pentru a le prelungi. S-au născut structuri rezistente, adaptate specificului funcțional; cele mai simple exemple sunt împodobirea corporală prin împletirea părului, sau crearea curelelor și bentițelor purtate pe cap, trup, brațe și glezne. Culoarea tatuajului a inspirat vopsirea celor mai anoste materiale prin înnodare, legare și imersare într-o soluție cu caracteristici flavonoide sau desenarea cu aplicare de substanță colorată.

Oamenii adaptează și folosesc materialul brut, natural sau semi-prelucrat pentru uzul cotidian. Apărarea zonei de locuire sau ridicarea unei construcții rudimentare presupuneau un sistem relativ identic: o structură din două materiale de rigiditate diferită, poziționate perpendicular unul față de altul. Cel mai flexibil, orizontal, circula peste și pe sub fiecare dintre cele verticale, mai rigide. Dezvoltarea agriculturii, cultivarea plantelor textile și creșterea ovinelor au permis adaptarea acestor tehnici grosiere pentru țeserea unor metraje cu grosimi și fluiditate diferită, în scop protectiv-termic și decorativ: acoperirea banchetelor din lemn/piatră sau a trupului. Inventarea ramei/războiului de țesut și crearea contexturilor presupune imaginație tehnico-artistică, abstractizare, memorie gestuală, aritmetică elementară, obligatorii reproducerii modelului. Evoluția umanității, diversificarea gustului pentru frumos, contactele cu diverse populații au exportat tehnologie, decorații și... modă. Confluența spațiilor de locuire și inter-migrația explică decorațiunile asemănătoare descoperite la distanțe apreciabile unele de altele. Broderia apare din necesitatea recuperării și re folosirii textilelor degradate, prin soluții de mascare a lacunelor și marginilor tăiate, rezultând produse cu aparența noului. Împletirea cu un singur fir continuu (tricotul) este preferată pentru simplitatea instrumentelor de lucru, costurile reduse, facilitatea tehnicii și efectele estetice infinit diversificabile.

B.2. Criteriul simbolurilor și motivelor decorative este afectat de inter-relaționarea populației studiate cu cele din spațiile limitrofe. Semantica, funcționalitatea sau decorurile sunt repere simbolice a căror obiectivitate se relativizează din cauza influenței exportului de inteligență tehnologică și artistică. Rezultatul analizei contextual istorice și artistice se coroborează cu investigația materialelor și a tehnicilor de execuție a artefactelor. Aspectul estetic este tribut ar calității firelor, manualității și evoluției tehnologice a vremii, îmbinate cu specificul sacru și profan al zonei geografice respective.

B.3. *Criteriul funcționalității* obiectului contribuie la înțelegerea rolului său social, dar încadrarea într-o grupă specifică trebuie relaționată cu specificul comunității analizate. Istoricii recurg la definiții generice (artistic, decorativ, militar, uz curent, tehnic, cult etc), asumându-și limitele subiective ale conceptelor.

B.4. *Criteriul semnificației religioase*, subsumat primelor două, poate induce date incorecte sau incomplete, cazuistica demonstrând transformarea pieselor profane în artefacte sacre, prin donație către așezăminte de cult sau desacralizarea altora prin profanare. Inscriptiile, decorul, cromatică, simbolurile, linia croiului, elementele repetitive pot contribui la atribuirea corectă pe baza analizei interdisciplinare.

B.5. *Criteriul dimensional* este limitativ, cu relevanță științifică reală pentru obiectele cu tipologie bine studiată, servind reconstituirii caracteristicilor tehnice ale instrumentelor de lucru utilizate la execuția lor. Datele pot fi alterate prin modificarea obiectului de-a lungul vremii. Evidența bi- sau tridimensionalității pieselor, coroborată cu greutatea fiecăruia are utilitate practică pentru tipodimensionarea spațiilor de depozitare, etalare, expunere și transport. O cazuistică specială o formează piesele arheologice sau cele din site-uri acvatice, ale căror formă, cromatică sau tehnică originală sunt greu de identificat.

C. Cauzele generale ale degradării textilelor de colecție:

1. Tehnica originală și materialele constitutive:

- a. Nerespectarea tehnologiei de producție, a calității utilajelor și instrumentarului;
- b. Recoltarea, pregătirea, prelucrarea firelor, finisarea firelor sau țesăturii;
- c. Nerespectarea parametrilor rețetelor și condițiilor de tratament;
- d. Combinarea de materiale eterogene, diferite morfo-structural sau cu greutate diferită;
- e. Calitatea execuției;
- f. Inovații tehnice și tehnologice care modifică, transformă, alterează tehnica originală;

2. Modificări, recuperare, reparații și restaurări:

- a. Calitatea, natura și compatibilitatea materialelor utilizate;
- b. Incompatibilități tehnice între original și materialul/materialele adăugate;
- c. Supratensionare, suprasolicitare și îngreunarea originalului;
- d. Modificări dimensionale prin adăugire sau decupare;
- e. Schimbarea funcționalității originale și reutilizare în condiții diferite a obiectului modificat.

3. Funcționalitatea inițială și dobândită:

- a. Frecvența utilizării;
- b. Condițiile de mediu;
- c. Greutatea, dimensiunile și tensionările rezultate din utilizare, reparații, restaurări;
- d. Valoarea recunoscută și relaționarea cu obiectul a fiecărui individ din comunitate.

4. Istoria proprie:

- a. Itinerariu istoric;
- b. Microclimatul din zona de proveniență, depozitare, condiții de expunere și transport;
- c. Modificări care i-au afectat structura, dimensiunile, forma, culoarea sau decorul original.

2. ASPECTE SPECIFICE:

2.1. Patrimoniului textil românesc reflectă specificul istorico-regional, contactul cu migratorii și coloniștii, poziția geografică a provinciilor noastre istorice aflate în vecinătatea marilor drumuri

comerciale și a traseelor maritime și fluviale care legau Dunărea și Marea Neagră de Mediterana și occidentul european.

Amprenta specifică este dată unitatea în diversitate a pieselor etnografice, specificul broderiei de cult sau reprezentativitatea anumitor categorii textile importate. Constituirea și starea lui de conservare depind de:

- a. coroborarea inventivității tehnice cu calitatea și variația materialelor folosite,
- b. istoria conjuncturală și cea a piesei, inclusiv eroarea legislativă și umană,
- c. evoluția conceptual-filosofică a muzeologiei.

Patrimoniul românesc a suferit din cauza insecurității și presiunii externe care au contribuit la raptul, înstrăinarea și distrugerea textilelor. Sărăcia documentelor scrise împiedică identificarea vechimii, specificului și valorii primelor colecții românești, dar importanța obiectelor tezaurizate transpare din mărturiile cancelariilor străine, a patriarhiilor ortodoxe, din foile de zestre, testamente, acte comerciale sau cronicile vremii. Biserica deținea propria avere textilă, dăruită de ctitori sau cumpărată de cler. Inventarierea pieselor prețioase din mănăstirile ortodoxe a început în sec. 18 în Bucovina, după anexarea teritoriului de către habsburgi; s-a extins în sec. 19 în Moldova și Muntenia, grație intelectualității românești formate la Paris, sub influență masonică. Nașterea colecțiilor private și muzeelor moderne se datorează unei politici culturale ale cărei rădăcini trebuie căutate în jurul anilor 1830, urmând Regulamentelor Organice ale Mavrocordaților. Muzeul Național de Antichități, înființat în 1834, se dezvoltă grație donațiilor aristocrației vremii, artefactele acoperind categorii muzeografice variate. În 1864, instituția dispunea de conservator, arhivar și restaurator metale pentru Tezaurul de la Pietroasa. În 1866, patrimoniul său eterogen include piese religioase transferate statului prin Legea Secularizării Averilor Mănăstirești. Prin semnarea Legii Conservării Patrimoniului mobil și imobil din 1893, Regele Carol I atestă nașterea muzeului modern și a funcțiilor sale specifice: achiziția, restaurarea și valorificarea expozițională a bunului cultural. Actul includea recomandări privind protecția și restaurarea obiectelor. Creșterea numărului, diversității și valorii exponatelor, impun o legislație aliniată standardelor timpului și formarea muzeelor specializate: Muzeul de Istorie Naturală, Institutul Național de Arheologie, Muzeul de Artă, Muzeul Național de Geologie, Muzeul Militar etc. Donarea, în 1914, a colecției de tablouri a Regelui Carol I echivala cu înființarea Pinacotecii Muzeului Național de Artă, moștenitor al tradiției și valorilor instituției create în 1834. În 1920, Regina Maria pune bazele colecției de costum popular, considerată cea mai valoroasă și importantă din Europa vremii sale. În 1936 i se adaugă noul Muzeu Sociologic al Satului Românesc, dedicat conservării datinilor și meșteșugurilor tradiționale. Fotografiile vremii stau mărturie nivelului muzeografiei românești interbelice, etalarea colecțiilor fiind similară celei occidentale. Ultimii 150 de ani de conflicte militare și efectele lor politice au produs trei fracturări de sistem care au afectat infrastructura, legislația, specialiștii, colecțiile și artefactele, numeroase piese fiind degradate, înstrăinate, pierdute sau distruse ireversibil. Sistemul politic, artificial indus prin dictatura stalinistă s-a legitimat prin distrugerea intelectualității și folosirea culturii ca armă politică. Vechea legislație și organigramele instituțiilor de artă sunt anulate în 1948, destructurând și anulând o tradiție muzeografică comparabilă cu cea franceză, engleză sau germană. Ideologia socialistă produce și impune o terminologie confuză epistemologic ale cărei efecte negative continuă să se manifeste. Colecții private, laice sau religioase trec sub control statal, sunt naționalizate sau desființate prin cumul. Megalomania sistemului dictează concentrarea patrimoniului, favorizând degradarea sau dispariția artefactelor pe drumul Tezaurului Românesc, „pierdut” în Rusia din 1916. Condițiile improprii de depozitare, numărul subdimensionat al specialiștilor, pierderea, ascunderea sau distrugerea inventarelor, accesul restricționat la cercetările privind conservarea și restaurarea occidentală, expunerea permanentă, în condiții de microclimat instabil afectează rezistența mecanică și cromatică textilelor. Susceptibilitatea clerului crește exponențial față de specialistul laic, perceput ca reprezentant al ideologiei ateiste, responsabil de

profanarea valorilor creștine. Patrimoniul instituțiilor de cult este izolat, privat de minima intervenție profesionistă, cu mici excepții datorate politiciii de destindere a anilor 1970. Artefactele din colecțiile private laice, nedeclarate, se degradează permanent din cauza etalării și utilizării cotidiene. Paradoxal, în ciuda privațiunilor dictatoriale, specificitatea și nișa socio-culturală îngustă a domeniului împiedică infiltrațiile ideologice severe, profesioniștii folosind cultura ca deuseu în fața presiunii politice. Se formează o intelectualitate dedicată respectării valorii perene, istorice și tezaurului național și o școală de specialitate recunoscută internațional.

Politicile guvernamentale incoerente și inconsistente ale ultimilor 25 de ani au deprofesionalizat și sărăcit cultura și au contribuit la degradarea patrimoniului, rezultatele fiind comparabile cu ale anilor 1950. Puținii specialiști ai muzeelor de stat se confruntă cu legislația contradictorie, îmbâcsită, blocată de aceeași terminologie învechit-confuză, străină evoluției contemporane. Rezultatul este ineficiența clasificării, inventarierii și analizei științifice a bunurilor culturale. Atomizarea muzeelor, lipsa fondurilor, desconsiderarea rolului cercetătorilor riscă anularea experienței câștigate cu efort. Rezultatul este estimarea nerealistă a mărimii, valorii, stării de conservare și problemicii patrimoniului, cu efecte distructive ireversibile asupra pieselor excesiv fragizate, degradate cromatic, fizico-chimic și biologic. Majoritatea covârșitoare a textilelor românești de colecție sunt murdare, casante, cu lacune și pierderi consistente, desfigurare estetic, desconsiderate. Dovadă stau piața de artă sub-evaluată și depopularea specialiștilor, insuficienți pentru rezolvarea minimală a cercetării, restaurării și conservării bunurilor textile.

Cauzele specifice ale degradării textilelor românești de colecție:

1. Desconsiderarea valorii textilelor și atribuirea unui rol inferior între bunurile culturale teaurizabile;
2. Transferul pieselor prețioase în diferite locații, dictat de factori politico-istorici și militari;
3. Depozitare necorespunzătoare, într-un microclimat predispus la excese, instabil și necontrolat, inclusiv prezența unor surse de lumină directă, permanentă, cu valori mult depășite;
4. Condiții de expunere liberă, verticală sau cu etalare pe mobilier, opunând ostentativ calitatea decorativă celei axiologice, istorice sau liturgice a pieselor;
5. Utilizarea pieselor ca fundal cromatic pentru alte bunuri culturale, expuse prin contact direct, amprentând vizibil suprafața obiectului din cauza cauzei presării, decolorării sau pătării;
6. Folosirea textilelor de colecție ca obiecte vestimentare, decorative, protectiv-termice;
7. Desfigurare prin reparații anterioare sau tratamente necorespunzătoare;
8. Lacune ale cercetării aplicativ-științifice, lipsa studiilor și monografiilor de specialitate;
9. Interes scăzut cauzat de necorelarea programelor de învățământ cu problematica domeniului.

2.2. Muzeul Național de Artă al României, afectat succesiv de modificarea infrastructurii și legislației naționale, reflectă aceeași evoluție convulsivă, căreia îi cade pradă în 1948 și 1989. Răsturnarea agresivă a regimului comunist distruge clădirea fostului Palat Regal, laboratoare de restaurare și sute de artefacte. Ultimul sfert de secol a fost dedicat reconstituirii monumentului arhitectural, refacerii expunerii, conservării și restaurării colecțiilor, reinventarierii și rearhivării documentelor, în ciuda brutalelor amputări financiar-bugetare și a scăderii numărului specialiștilor din cauze legislative, sociale și naturale. Moștenitor al Muzeului Național de Antichități, MNAR își asumă un patrimoniu textil inestimabil, de proveniență autohtonă, europeană, orientală și Extrem Orientală, cu rădăcini în colecții bisericești secularizate, colecții private donate, vândute sau răscumpărate de stat, inclusiv piese din fostele domenii regale și case de protocol. Inventarierea și clasarea lui, conform legislației actuale, se confruntă cu problematica generală a textilelor de colecție. Clasificarea bazată pe criteriul tehnicii și materialelor originale facilitează înțelegerea cauzelor și formelor de degradare, dar

trebuie supusă corecțiilor, amendamentelor, completării pe măsura evoluției teoretice a conceptelor și procedurilor. Este orientativă, aplicabilă artefactelor similare tehnic, analizate funcție de particularitățile specifice fiecăreia. În etapa inițială simplificarea analizei morfo-funcționale presupune eludarea criteriilor artistic-decorative, funcționale, axiologice, dimensionale. Ele devin repere de control, alături de informațiile despre datare și origine. Reparațiile sunt parte a cercetării științifice datorită informațiilor-martor privind procedurile, importul tehnologic, materiilor prime.

1. Țesături simple:

- a. Scoarțe kilim-karamaniu, senneh: băteală lână policromă; urzeală lână culoare naturală sau bbc;
- b. Gigim, tehnici cu alesătură și variațiile lor: băteală lână policromă; urzeală lână culoare naturală sau bbc; unele piese au în compunere piele și/sau materiale celulozice pentru dublare;
- c. Tapiserie europeană: băteală lână și mătase policromă; urzeală lână culoare naturală. Până în prezent nu sunt documentate piese cu fir metalic în patrimoniul textil din România; dubluri originale pierdute;
- d. Costum chinezesc k'o ssou: băteală mătase policromă; urzeală mătase nedegomată; băteală mătase degomată, policromă, fir aurit hârtie, bolus roșu și aur; dublură mătase, contextură pânză;
- e. Kessa: mătase policromă; fir aurit/argintat din hârtie, bolus roșu și aur/argint; dublură mătase; hârtie tratată pentru impermeabilizare.

2. Țesături-contexturi diverse:

- a. Materiale damasate: bumbac, in, mătase naturală, mătase vegetală;
- b. Catifea: mătase; uneori dubluri originale din mătase;
- c. Materiale broșate: mătase sau bumbac, fir metalic;
- d. Brocarduri și broșaje: fir metalic prețios și mătase, rareori urzeală din bbc;
- e. Shawll – șaluri: lână foarte fină, policromă și albă în proporții variabile.

3. Împletituri:

- a. Tricot: lână culoare naturală sau policromă, rareori materiale celulozice;
- b. Dantele: materiale celulozice, extrem de fine, culoare naturală (tehnici diferite);
- c. Pasmantierie și galon: compoziții variate și combinații diverse, inclusiv cu fir metalic, paiete, mărele de sticlă, ceramică sau metal.

4. Broderie:

- a. Bizantină tehnică bizantină: suport celulozic și proteic, sau suport unic catifea; fir metalic de calități diverse, semi-relief bbc, in sau lână(?), perle, coral, paiete, mărele; dubluri celulozice albastre sau roșu; mătase diferite calități. Rar: întărituri cu carton, piele sau hârtie;
- b. Suzani: suport pânză lână fină, brodat pe contur desenat, cu fir numărat; lână în 2-5 culori; fără dubluri originale; rar dublat cu material celulozic imprimat (rar batik);
- c. Broderie pe contur: suporturi și decorații foarte variate, inclusiv fir metalic, paiete sau aplicații din materiale diverse, funcție de arealul de proveniență;
- d. Broderie pe fir numărat: similar 4.c;
- e. Broderie prin decupare; materiale celulozice de finețe diversă;
- f. Broderie aplicată: cu unul sau două straturi, suprapuse prin coasere și/sau lipire.

5. Tehnici mixte:

- a. Covoare cu noduri: băteală lână policromă de finețe diversă, rareori mătase, singular fir metalic; urzeală lână culoare naturală sau bbc; dubluri originale din materiale celulozice;
- b. Dantele cu ciocănele (împletire și înnodare): fire celulozice extrem de fine;
- c. Colaje textile: materiale eterogene;

- d. Piese pictate/imprimare: materiale eterogene specifice funcționalității și provenienței obiectului;
- e. Piese de vestimentație din materiale și contexturi diverse, eterogene, combinate aleator;
- 6. Piese atipice din săpătură arheologică: mătase, fir metalic, perle, materiale celulozice etc.
- 7. Mobilier cu componente textile (criteriu diferit din cauza problematicii complexe de intervenție).

Cunoașterea tehnicii, a tehnologiei originale și analiza morfo-funcțională a materialelor constitutive permit înțelegerea cauzelor generale ale distrugerii și explică formele de degradare ale fiecărei categorii textile, tipologic determinate. Exemplificăm prin artefacte diferite menționând necesitatea perfecționării permanente a instrumentului teoretic folosit.

Broderia în tehnică bizantină este cea mai complexă tehnică de decorare cu acul, în ciuda modificărilor aduse de vreme sau canoanele teologice. Icoanele brodate sunt lucrate cu materie primă de calitate excepțională, garantată prin standardele breslelor. Costurile inițiale, foarte ridicate, reflectă valoarea materialelor și a transportului, timpul de lucru necesar execuției meticuloase a imaginii picturale desenate și brodate, costul pietrelor prețioase, perlelor și monturilor. Folosirea aceluiași tehnici, tehnologii și materiale pe perioade lungi explică cazuistica formelor de degradare. Modificările tehnico-stilistice și influența tehnico-artistică a Rusiei țariste rămân capitole nescrise, îngreunând analiza și identificarea originii lor. Exemplarele clasice sunt construite pe două suporturi de brodere, celulozic și proteic, solidarizate prin coasere și lipire. Broderia se execută cu mătase pentru elementele anatomice, contururile veșmintelor sau decorul floral și cu fir metalic pentru costume, elemente arhitecturale, inscripții etc. Caracteristic este semi-relieful dat de stratul din fire celulozice, rar mătase sau lână fină sau din piele, carton.

Degradări cauzate de tehnică:

A. Montarea incorectă a suportului celulozic, fără respectarea etapelor tehnologice, produce deformări ireversibile, tensionează broderia metalică și satin-ul. Detensionarea prin decuparea suportului celulozic amplifică exponențial probabilitatea degradării, scăzând rezistența mecanică a stratului proteic, cu sfășieri, pierderi insulare și lacune pe conturul exterior al broderiei metalice.

B. Broderiile în tehnică bizantină (secolele XIV-XV) din arealul ortodox european, lucrate pe **satin de mătase violet închis**, au probleme similare cauzate de rețeta de vopsire și/sau mordant:

- a. Degradarea și pierderea completă a suportului proteic, inclusiv casarea fragmentelor din cusături;
 - b. Degradarea cromatică a culorii violet în brun-prăfos;
 - c. Evidențierea cromaticii inițiale numai sub microscop;
 - d. Dificultatea identificării sursei biologice a colorantului.
- C. Broderiile în tehnică bizantină contemporane lor, lucrate pe satin de mătase roșu vișiniu:
- a. Rezistența mecanică și conservarea satinelui din mătase în proporție mare;
 - b. Degradarea cromatică a culorii roșu vișiniu în roșu crimson (prăfos, îmbătrânit).
- D. Dublurile originale din pânză de bumbac albastră sau roșie, se decolorează inegal spre verde sau roșu deschis, aspectul estetic fiind similar denim-ului contemporan:
- E. Brodarea compactă cu fir metalic pe suprafețe mari, modifică forma și tensionează ansamblul, descărcarea forțelor făcându-se în zonele cele mai fragile, lucrate cu mătase:
- F. Degradarea firului metalic din broderiile ortodoxe este mult redusă comparativ cu cel occidental:
- G. Tehnica split-chain (prin străpungere) degradează broderia cea mai prețioasă: chipul și mâinile:

Degradări cauzate de funcționalitate și factori conjuncturali:

- A. Frecarea între veșmintele de cult în timpul serviciului liturgic provoacă
 - a. desprinderea firului metalic;

- b. dezvelirea stratului de construcție a reliefului metalic;
 - c. distrugerea aspectului imaginii brodate prin pierderea integrității materialelor ;
 - d. pierderea perlelor;
 - e. agățarea materialelor textile și broderiei din mătase;
 - f. degradarea dublurilor.
- B. Veșmintele brodate sunt degradate grav de:
- a. supra-solicitarea piesei, mai ales în zona cefei pentru epitrahile, orare, felon, sacos etc.
 - b. frecarea și contactul cu cărți liturgice, piese de orfevrărie sau obiecte în timpul serviciului liturgic.
 - c. pete de natură biologică, cauzate de purtarea îndelungată;
 - d. pete de ceară, vin roșu sau ulei;
 - e. plieri ale marginilor la finisarea inițială a pieselor.
- C. Contactul pieselor liturgice cu suprafețe dure din lemn sau piatră crează contururi/amprente de rosătură și frecare, provocând pierderi de material total sau parțial.
- D. Etalarea îndelungată la verticală, în prezența luminii, decolorează și fragilizează mătasea și miezul firului metalic, diferențele cromatice fiind evidente prin compararea avers-revers.
- E. Plieri ireversibile, memorate de obiect, în cazul pieselor păstrate prin împăturire timp îndelungat.
- F. Umiditatea excesivă a microclimatului crează mucegai și pete negre, ireversibile.
- G. Uscăciunea excesivă a microclimatului deshidratează și casează mătasea.

Degradări cauzate de vechi reparații:

- A. Incompatibilitatea tehnicii și materialelor adăugate, succesiv, pe avers sau revers, îngreunează tensiunează și degradează estetic.
- B. Utilizarea adezivilor reduce higroscopicitatea, degradând materialele originale, îmbătrânite și fragilizate.
- C. Modificarea aspectului, dimensiunilor și echilibrului prin decupare/transpunere pe un suport nou.
- D. Desprinderea marginilor decupate, mascate cu șnur din fir metalic împletit sau perle.
- E. Degradare ulterioară reparații/restaurării cauzată de factori conjuncturali:
 - a. eliminarea sistemelor de protecție tipo-dimensionate;
 - b. schimbarea brutală a micro-climatului;
 - c. schimbarea poziției de etalare;
 - d. tehnologia de vopsire și calitatea coloranților;
 - e. plieri, șifonări, cutări în zonele de asamblare.
- F. Folosirea coloranților de sinteză, după 1856:
 - a. sângerarea și pătarea zonelor brodate, în condițiile imersiei sau udării accidentale;
 - b. casarea țesăturilor folosite pentru completarea aversului;
 - c. decolorare masivă și degradare estetică a ansamblului.
- G. Înlocuirea părților degradate, cu materiale incompatibile cu originalul: broșate, brodate, pânzeturi, piele, decorații metalice, pasmanterile, galoane, franjuri etc.
- H. Reparații grosolane, necorespunzătoare tehnic, care tensiunează.
- I. Înlocuirea sau schimbarea însemnelor și simbolurilor creștine: franjuri, ciucuri, cruci.

Degradări cauzate de restaurări anterioare:

- A. Pierderea informațiilor-martor despre istoria obiectului prin eliminare: dubluri, numerele vechi de inventar sau provenind din vechi reparații.
- B. Reconstituirea formei originale a obiectelor modificate prin dorința donatorului, demonstrată de inscripție și apărută prin anatemă, produce:

- a. alterarea informației istorice;
- b. pierderea informației despre tipologia reparațiilor vechi;
- c. modificarea echilibrului stabilite sute de ani între materialele componente;
- d. pierderea cusăturilor și tehnicii de asamblare.

C. Acoperirea aversului cu tul sintetic dintr-o excesivă dorință de protecție:

- a. introduce un material incompatibil chimic;
- b. introduce un material electro-static, care acumulează particule pe praf;
- c. imprimarea ireversibilă a modelului tului pe suprafața originalului.

D. Consolidarea reversului cu termo-colant, la cald, fragilizează, prin extragerea apei din fibră.

E. Consolidare pe suporturi incompatibile cu materialul original.

F. Înregistrarea superficială a stării de conservare înaintea intervenției, etapele, tratamentele și substanțele folosite afectează înțelegerea comportamentului piesei în timp și îngreunează viitoarele proceduri.

G. Modificarea pe termen lung a poziției de etalare, în special a pieselor concepute pentru orizontală, produce deformări ireversibile pe diagonală, antrenând zonele dintre suprafețele brodate, rezultând sfâșieri, pierderi insulare, lacune.

Țesăturile simple presupun încrucișarea în unghi drept a urzelii și bătelii. Este cea mai simplă și mai veche tehnică de țesere, având răspândire universală și o infinitate de forme de expresie artistic-cromatică și calitativă. Varietatea texturilor lucrate astfel face imposibilă o definiție unitară și exhaustivă. Propun analiza a trei specii distincte din patrimoniul românesc: scoarțe, tapiserie și țesături copte. Desenul policrom se obține prin presarea și compactarea băteii colorate, peste urzeală mascând-o complet; rezultă un decor geometrizat (kilimuri-karamaniu, senneh etc.), pictural-figurativ (tapiserie) sau mixt (tapiserie coptă). Separarea blocurilor de culoare se face prin: șliț scurt, coaserea șlițului înalt sau prin împletirea bătelilor, fiecare funcționând ca un criteriu de clasificare. Materialele pot reflecta zona de origine: lână (Anatolia, Crimeea, Orientul Mijlociu), mătase în Extremul Orient sau bumbac și lână în Egipt și nordul Africii.

Scoarțele kilim-karamaniu pot proveni din Orient, prin import sau din provinciile românești, ca inventar autohton specific fiecărei regiuni etnografice românești. Piese senneh sunt foarte apreciate pentru cromatica vie, finețea bătelii și motivelor și manualitatea tehnică desăvârșită, prin care se crează un desen rafinat, compact, cu șlițuri dese, scurte egal repartizate. Indiferent de zonă sau variație tehnică scoarțele au dublă față, motivele fiind identice avers-revers. Trecurile cromatice sunt scurte și aproape ilizibile. Piese suferă degradări specifice provenienței și funcționalității originale sau dobândite. Patrimoniul românesc deține un fond interesant prin eterogenitate, proveniență și diferență calitativ-valorică. Artefactele din colecțiile private donate statului cu clauză de expunere în condiții de prezentare identice cu cele inițiale, suportă agresiuni crescute din cauza dezechilibrării microclimatice și continuării proceselor distructive date de expunerea permanentă anterioară, indiferent de stabilitatea noului mediu. Amendarea depinde de identificarea formelor distructive și ameliorarea factorilor de risc.

Degradări cauzate de tehnică:

- A. Inadvertențe tehnice cauzate de caracterul casnic al produselor.
- B. Diferențe dimensionale între laturile înguste cauzate de tensionarea diferită și primitivitatea sistemului pe care se montează urzeala.
- C. Fragilitatea materialelor compozite din cauza prelucrării în mediu casnic.
- D. Degradarea bătelii brune sau negre, din cauza mordantului de fier folosit în procesul de vopsire.
- E. Inadvertențe cromatice cauzate de vopsirea cu coloranți din surse biologice diverse, fără controlul parametrilor din baia de imersie.

- F. Migrări și sângerări ale colorantului roșu, în timpul curățării pieselor.
- G. Inadvertențe cromatice cauzate de simbolismul religios al pieselor musulmane.
- H. Atacuri biologice active ale insectelor, fungi.
- I. Sfășieri în câmpul țesăturii din cauza agățării șlițurilor dintre blocurile de culoare .

Degradări cauzate de funcționalitate și factori conjuncturali:

- A. Acumulări de praf fin și nisip pentru piesele orientale.
- B. Frecare, rosături și degradare până la lacună ale zonei centrale, de trafic.
- C. Rosături, agățări, lacune, acumulări de păr, secreții, pete organice, miros pătrunzător pentru piesele păstrate în vecinătatea animalelor de companie.
- D. Contururi și amprente de rosătură și frecare, cu pierderi totale sau parțiale de material constitutiv, pentru piesele decorative aflate în contact îndelungat cu suprafețe dure.
- E. Destrămarea laturilor înguste cu pierderea parțială sau totală.
- F. Pierderea parțială sau totală a ciucurilor/franjurilor, cu antrenarea materialelor limitrofe.
- G. Rosături cu dezvelirea urzelii, pe toată lungimea laturilor lungi.
- H. Finețea bătăii crește exponențial pericolul degradării suprafeței, dezvelirea și ruperea urzelii.
- I. Etalarea îndelungată la verticală, în lumină de zi, decolorează, fragilizează și naște diferențe cromatice, inegale pentru piesele plasate sub mobilier sau expuse în spații umbrite parțial.
- J. Pete de natură diversă în cazul utilizării pentru acoperirea mobilierului sau pardoselii.
- K. Șifonare și pliere cu modificarea formei din cauza rulării strânse, incorecte sau a păstrării prin împăturire.
- L. Microclimatul excesiv uscat, duce la casarea lânii prin deshidratare, mai ales în situația expunerii libere.
- M. Microclimatul excesiv umed produce pete negre și putrezirea materialului textil, pe termen lung .

Degradări cauzate de vechi reparații sau restaurări:

- A. Reparații necorespunzătoare tehnic, cu materiale incompatibile cu originalul, fragilizând, tensionând și degradând zona de inserție și cea limitrofă, cu deformarea obiectului.
- B. Desfigurare estetică din cauza firelor vopsite cu coloranți de sinteză, diferiți de original.
- C. Decolorarea diferită, agresiv-estetică a noilor materiale introduse.
- D. Pierderea desenului identic avers-revers prin reconstituire, consolidare locală sau generală.
- E. Plierea, rularea, coaserea rudimentară, spre revers, a marginilor degradate, tensionând suplimentar.
- F. Dubluri grele care suprasolicită piesa prin numeroasele puncte de prindere, plasate pe diagonală.
- G. Montarea neglijentă a sistemului de expunere cu: manșon textil, anouri metalice sau perforarea marginii.
- H. Decuparea și refolosirea fragmentelor în stare relativ bună pentru retapițări, perne decorative, draperii.
- I. Piese realizate din inserții de fragmente diverse, au degradări ireversibile în zonele de inserție deja fragilizate și sunt alterale din p.v. proveniență și datare.
- J. Tapiseria manuală occidentală este atipică pentru patrimoniul textil românesc. Costurile ridicate, dimensiunile, distanța față de atelierele de producție, greutatea și dificultatea evacuării lor în situații de criză explică numărul redus de piese din muzeele noastre. Epoca modernă crează conjuncturi și generează contacte cu aristocrația europeană, diminuând motivațiile anterioare. Prezența familiei de Hohenzollern-Sigmaringen în fruntea statului întărește importul tapiseriilor țesute manual, dar numărul și valoarea lor sunt reduse comparativ cu occidentul. Provin din ateliere specializate din Flandra, probabil Amiens,

Antwerp, Arras, Bruxelles, Ghent și din Franța: Aubusson, Beauvais, Montpellier, Paris. Sunt piese dispartate sau din serii incomplete, cu istorie proprie greu de reconstituit. Multe dintre ele sunt reparate la date necunoscute, sau sunt modificate sever prin decupaj. Cele țesute în ateliere renumite au stabilitate cromatică garantată prin standardele breslelor de vopsitori, deși sunt atestate și abateri de la rețetele recunoscute.

Degradări cauzate de tehnică:

- A. Pierderi și lacune în zonele țesute cu mătase.
- B. Pierderea bătelii brune, negre sau roșii din cauza rețetei de vopsire și a mordanților de fier.
- C. Deformări ireversibile din cauza dimensiunilor mari, dublurilor grele și expunerii permanente.

Degradări cauzate de funcționalitate și factori conjuncturali:

- A. Degradarea materialelor constitutive din cauza etalării la verticală.
- B. Acumulare de praf, fum de lumânare, murdărie grasă și aderentă.
- C. Atacuri biologice inclusiv rozătoare. Acumulare și dezvoltare de colonii insectivore și fungice din cauza microclimatului stabil, umed și întunecos creat între perete și piesă.
- D. Retezarea ramelor decorative pentru etalare în spații mai mici, diferite de cel inițial.
- E. Decuparea și refolosirea fragmentelor ca tapițerie de mobilier, draperii sau pentru repararea altora.

Degradări cauzate de vechi reparații sau restaurări:

- A. Completarea lacunelor cu fragmente din tapiserii degradate, prin inserție sau consolidare.
- B. Completarea lacunelor cu materiale textile diferite tipologic, inclusiv brocard.
- C. Reparații fără respectarea compatibilității materialelor, tehnicii, cromaticii sau desenului.
- D. Desfigurări cromatice ireversibile din cauze diverse: tratamente de curățare incorecte, reparații necorespunzătoare, adausuri de tehnici străine de original.
- E. Reconstituiri cu grund și strat pictural în tehnica pictură ulei peste țesătura originală.
- F. Inserția inscripții de datare sau autor străine de piesă, în tehnica tapiseriei.
- G. Modificarea și montarea necorespunzătoare a dublurii și sistemului de etalare.

Țesături copte în tehnică simplă, picturală, înrudite cu kilim-karamaniu, senneh-ul și tapiseria flamandă. Sunt creații ale creștinilor din Egipt și nordul Africii, realizate din sec. 3-4, până la interzicerea minorității religioase copte în sec. 11-12. Desenul figurativ este combinat cu motive geometrice, într-o cromatică diversă, de la monocrom la policrom. Exemplele cele mai valoroase sunt minuțios executate, finețea bătelii din lână fiind cu totul excepțională. Tehnica reproduce aproape perfect imaginea pe revers. Unele piese combină tehnica de țesere cu nodurile sau broderia. Răspândite pe piața de artă, ca subiect al jafului arheologic și comerțului ilegal cu artefacte egiptene, ajung în provinciile românești prin negustorii anticari armeni și evrei. Colecțiile private și de stat din România dețin doar câteva fragmente, țesătura coptă fiind rar reprezentată din cauza lipsei informațiilor elementare referitoare la valoarea și vechimea ei. Fragmentele păstrate fără intervenții suplimentare stau mărturie costumului creștin egiptean, din perioada patristică și a Evului Mediu timpuriu. Cazuistica lor este deosebit de interesantă grație factorilor conjuncturali prin care au pătruns în lumea colecționarilor și care au produs formele de degradare specifice. În România sunt restaurate după rețete-standard aplicate scoarțelor și tapiseriilor, fără să se aibă în vedere:

1. Fragilitatea materialelor cauzată de vechime;
2. Calitatea microclimatului din morminte și cavouri sigilate: foarte stabil, întunecos, fără factori biologici.
3. Vivacitatea culorilor posibil datorată stabilității microclimatului.
4. Provin din costume funerare, uneori prin decuparea zonelor brodate
5. Cerința pieței a creat colaje cu aparența originalului, din materiale cu vechimi, caracteristici

diferite. Au comportament imprevizibil, în special în mediul de curățare umedă, mai ales dacă au coloranți de sinteză.

Degradări cauzate de tehnică:

- A. Pierderi insulare de băteală și dezvelirea urzelii, din cauza uzurii zilnice, frecării și vechimii.
- B. Pierderea bătelii brun și negru din cauza rețetelor de coloranți și folosirii mordanților de fier.

Degradări cauzate de funcționalitate și factori conjuncturali:

- A. Degradare din cauza păstrării necorespunzătoare în timpul itinerariilor comerciale.
- B. Degradări marginale cu antrenarea materialului constitutiv limitrof zonelor decupate.
- C. Distrugerea motivelor și pierderea martorilor desenului prin decupare de pe piese mari.

Degradări cauzate de vechi reparații sau restaurări:

- A. Inserții și completări cu materiale diferite de original, cu sau fără tensionare.
- B. Alterarea imaginii generale.
- C. Afectarea tehnicii originale.

Țesăturile complexe TILIKAR-SHAWL sau **Șaluri** sunt integrate categoriei semi-mecanice twill-tapiserie. Au urzeli și băteali policrome suplimentare, care crează un decor, fin, rafinat cromatic, compactizat, geometrizat și abstractizat. Reversul este aglomerat și ilizibil din cauza trecerii firelor printre culori. Secretele execuției sunt incomplet descifrate, în ciuda monografiilor publicate și a reproducerii mecanice a tehnicii, după inventarea războiului Jacquard (1808). Mecanizarea produce replici ale modelelor consacrate și crează noi desene, elaborat lucrate. Răspândirea șalurilor se datorează frumuseții, diversității decorative și cromatice, flexibilității funcționale și de preț. Combinarea lânii cu mătasea pentru a obține calitatea, fluiditatea și finețea mătăsoasă a lânii originale este un criteriu al produsului de origine european-asiatică, post 1808. Contactele cu lumea anglo-saxonă schimbă fundamental funcționalitatea: dintr-un obiect care marca rangul militar sau recunoșterea meritelor personale este integrat vestimentației feminine și decorului cotidian (față de masă, draperie, cuvertură, baldachin). Din sec. 19 piese valoroase franco-hinduse invadează casele aristocrației române, prin comercianții armeni, evrei sau români. Șalurile sunt purtate ca brâuri, acoperăminte de cap sau accesorii de port, așa cum o documentează portretele primitivilor români. Materia primă originală era lâna de capră sălbatică, ale cărei proprietăți fizice o apropie de mătase: finețe, moliciune, elasticitate, strălucire, culoare impecabilă albă sau neagră. Animalele nu pot fi domesticate din cauza altitudinii la care trăiesc: peste 4000m. Lâna este recuperată numai de pe vegetația săracă montană, în perioadele de schimbare ale anotimpurilor. Cantitățile mici, raritatea, dificultatea dobândirii și prelucrării ei, tehnologia de lucru sofisticată și sistemul minuțios de îmbinare al metrajului tesut din acest material pretios impuneau prețuri exorbitante produsului original.

Exemplele de calitate excepțională se caracterizează prin:

1. Culoarea albă a fundalului (*kashmir shawl*).
2. Calitatea și omogenitatea materiei prime.
3. Stabilitatea coloranților.
4. Linia de îmbinare, lizibilă numai pe revers, fără muchii, denivelări sau suprapuneri.
5. Dimensiuni mari, atingând 3 m lungime (un metraj sau fragmente separat lucrate).

Degradări cauzate de tehnică:

- A. Pierderi insulare din cauza uzurii zilnice, fineții bătelii și urzelii, tehnicii, frecării și vechimii.
- B. Rosăturile sunt greu de sesizat din cauza compactării motivelor și tehnicii.
- C. Ruperea firelor pe revers din cauza agățării lor de trecere dintre culori.
- D. Desprinderea la zona de îmbinare între bucățile de metraj.
- E. Diferențe de grosime și rezistență între zonele monocrome-policrome ale aceleiași piesei.
- F. Pierderea bătelii brun și negru din cauza rețetelor de coloranți și folosirii mordanților de fier.
- G. Tehnica mecanică sau semi-mecanică nu crează o tipologie specifică de degradare fizică.

H. Piesele post 1856 pot suferi degradări estetice ireversibile din cauza migrării coloranților.

Degradări cauzate de funcționalitate și factori conjuncturali:

A. Schimbarea funcționalității inițiale a provocat tipuri noi de degradare:

- a. frecarea suprafeței la zonele de contact prelungit cu suprafețe dure;
- b. pierderi de material constitutiv, cauzat inclusiv de atac biologic insectivor sau fungi;
- c. decolorare inegală;
- d. deshidratare;
- e. pete de naturi diferite;
- f. rareori, decupări și ransformări;
- g. etalare la verticală cu fragilizări la zona de susținere.

B. Secționarea piesei pe zonele de împachetare.

C. Șifoanarea pieselor rulate pe suport, cutare pe interior, cu cracluri, rosături sau tăieturi.

D. Praf, murdărie inegal repartizată funcție de sistemul de etalare.

E. Modificări diimensionale prin contractarea firelor în timpul curățărilor neadecvate.

F. Pete de coloranți rezultate din migrare, prin imersie sau accidentale.

Degradări cauzate de vechi reparații sau restaurări:

A. Inserții și completări cu materiale diferite de original, cu sau fără tensionare.

B. Alterarea imaginii și tehnicii generale prin reconstituiri improprii, inestetice și fragilizante.

C. Sisteme de expunere rigide.

În tehnici mixte pot fi incluse covoarele cu noduri care îmbină țesătura simplă cu înnodarea unui fir colorat pe două urzeli, simetric sau asimetric, formând șiruri de noduri policrome cu motive geometrizzate, abstractizate sau picturale. Separarea se face perpendicular pe urzeli, printr-un fir dus-întors. Indiferent de calitatea piesei, motivul decorativ, băteala și uneori direcția de înnodare sunt lizibile pe revers. Plușul se obține prin tundere, spălare repetată, batere și presare la cald pentru împâslirea nodurilor. Există exemplare ale căror capete sunt lucrate în tehnică kilim, gigim etc, atestând influențele și înrudirile tehnico-artistice ale zonei de proveniență. Piesele cele mai valoroase sunt lucrate cu noduri din mătase sau combinații cu fir metalic prețios. Artefactele uzuale sunt din lână vopsită cu coloranți, din surse locale, după rețete nestandardizate.

Covoarele cu noduri sunt atestate din sec.5 î.Ch, prin piesa din mormintul de la Pazirik (1929). Originea tehnicii este controversată, majoritatea cercetătorilor contemporani atribuind-o sciților. Sunt produse tipice Orientului Mijlociu, Asiei Mici, Caucazului cu extindere în China și Egipt. Pătruns în Europa în epoca cruciadelor este folosit ca izolator termic al suprafețelor reci, inclusiv pardoseală. Varietatea și cromatica pieselor este reprodusă de pictorii vremii, unele grupe tipologice purtându-le numele. După 1541 cucerirea Ungariei și trecerea voievodatului de Transilvania sub autonomie turcească favorizează exportul european al artefactelor. Recunoașterea aceleiași autorități politice de către Moldova și Valahia crează o zonă comercială unitară în care piesele circulă neîngrădit, așa cum o atestă documentele vamale, foile de zestre, cronicile, testamentele sau alte surse istorice disparate. Bisericile reformate, obligate prin cutumă, să renunțe la luxul textilelor broșate, al brocardurilor, catifelelor și broderiei metalice, acceptă covorul cu noduri în scop decorativ și izolator-termic. Cu timpul, expun, repară și păstrează piese de valoare excepțională. Obiect al schimbului comercial, gaj al plății datoriilor sau însemn al forței financiare și puterii sociale, covorul cu noduri devine obiect tezurabil grație calităților decorativ-funcționale și modei occidentale.

Degradări cauzate de tehnică:

A. Rosături, pierderi insulare, lacune mai ales în zona lucrată tip kilim-uri, din cauza uzurii zilnice, frecării și vechimii.

B. Tocirea nodurilor prin uzură, frecare și acumulare depozite de praf și nisip (piese liturgice).

C. Pierderea bătelii brun și negru din cauza rețetelor de coloranți și folosirii mordanților de fier.

D. Piesele post 1856 pot suferi degradări estetice ireversibile din cauza migrării coloranților.

Degradări cauzate de funcționalitate și factori conjuncturali:

- A. Schimbarea funcționalității inițiale a provocat noi tipuri de degradare:
 - a. frecarea suprafeței la zonele de contact prelungit cu suprafețe dure;
 - b. pierderi de material constitutiv, cauzat inclusiv de atac biologic insectivor, fungi, rozătoare;
 - c. decolorare inegală pentru piesele dispuse sub mobilier sau expuse în locuri semi-umbrite;
 - d. deshidratare;
 - e. pete de naturi diferite;
 - f. decupări și transformări ale pieselor degradate;
 - g. etalare verticală și fragilizări din cauza sistemelor improprie de expunere;
- B. Șifonarea pieselor rulate, cutare, uneori cracluri, rosături sau tăieturi.
- C. Praf, murdărie inegal repartizată.
- D. Pete de coloranți rezultate din migrare, prin imersie sau accidentale.

Degradări cauzate de vechi reparații sau restaurări:

- A. Afectarea tehnicii originale prin inserții de materiale diferite de original, cu sau fără tensionare.
- B. Alterarea imaginii generale prin reconstituiri improprie, inestetice și fragilizante.
- C. Reparații și restaurări care încarcă suprafața cu materiale suplimentare pentru consolidare, dublare sau expunere.

Costumul chinezesc k'o ssou este integrat colecțiilor românești, mai ales cele private constituite în sec. 19, datorită rarității, aspectului exotic și modei vremii. Specificul acestor artefactelor este conservarea și reproducerea imuabilă a tehnicii, materialelor, cromaticii, simbolurilor și croiului sute de ani. Rezultatul este o cazuistică generală, similitudini comportamentale ușor de identificat, coroborate cu factorii distructivi induși prin modificarea brutală a funcționalității inițiale. Piese sunt țesute din mătase degomată (policromă) și negomată, culoare naturală, cu inserții din fire de hârtie orez acoperite cu bolus roșu și aur. Tehnica de bază este pânza, dar inovația folosirii firului de hârtie, montat în unghi de 45° pe urzeală, ca bază de bătătură pentru obținerea diagonalelor colorate, o clasifică într-o grupă tipologică unică, asimilabilă tehnicilor simple. Decorațiile realizate prin pictare cu pigmenți policromi sau brodate în tehnici cu semi-relief, pe contur sau fir numărat, dublurile din blană pentru piesele de iarnă fac dificilă clasificarea corectă a acestor textile, insuficient studiate în România. Înlocuirea manșetelor și gulerului cu altele similare tehnic și cromatic era o procedură curentă în China. Prezența hârtiei, a mătăsii nedegomate și a picturii reprezentau factori de risc pentru spălarea prin imersie în apă a pieselor, care se foloseau de un număr redus de ori.

Degradări cauzate de tehnică:

- A. Rosături, pierderi insulare, lacune pe umeri, cauzate de ruperea urzelii și greutatea piesei.
- B. Pierderi de băteală la motivele țesute cu hârtie, cauzate de proprietățile fizico-chimice ale materialelor.
- C. Rosături, pierderi de băteală și ruperea urzelilor la diagonalele colorate cauzate de modificarea direcției urzelii, eterogenitatea materialelor și localizarea decorului pe piesă.
- D. Decuparea pe contur și pierderea decorului pictat cu pigmenți din cauza deshidratării mătăsii până la pierderea apei de constituție din fibră.
- E. Degradarea mătăsii brun din cauza folosirii mordanților de fier, în special la guler și manșete.
- F. Degradarea generală a mătăsii din cauza expunerii la lumină.
- G. Degradarea dublurii din mătase extrem de fină.

Degradări cauzate de funcționalitate și factori conjuncturali:

- A. Importul în Europa a modificat frecvența utilizării: dintr-o piesă vestimentară de exterior,

purtată ocazional, într-un obiect de uz curent, purtat în interior, cauzând:

- a. fragilitate generală excesivă, mai ales la manșete, guler, umeri și diagonalele bordurii;
- b. frecarea suprafeței la zonele de contact cu suprafețe dure;
- c. degradare provocată de spălări agresive, necontrolate;
- d. pete de natură biologice și murdărie aderentă;
- e. decupări și transformări;
- f. decolorare;
- g. pete alimentare sau de vin de naturi diverse;
- h. șifonare, cutare, rosături, tăieturi.

B. Piese expuse în rame de sticlă sau liber la verticală sunt decolorate, fragilizate, deshidratate, perforate de cuiele sau pioanele folosite pentru expunere; uneori au pete de rugină etc.

Degradări cauzate de vechi reparații sau restaurări care încarcă suprafața cu materiale suplimentare pentru consolidare, dublare sau expunere.

Depozitele arheologice pot conține materiale textile eterogene, în diferite tehnici, păstrate în pachete unitare, compacte, fragile până la casare, cu depozite biologice diferite, inclusiv spori sau bacterii, uneori active și periculoase. Artefactele de acest gen sunt mărturii ale evoluției istoriei textilelor. Microclimatul interior al spațiilor sigilate garantează păstrarea, nealterată de intruziunea umană, a mărturiilor despre modul de fabricare, materiale, surse de coloranți, forme și croiuri corespunzător datei de înhumare. Mormintele pot conține obiecte de proveniență diversă, reflectând puterea financiară a defunctului, așa cum o atestă descoperirile din Bucovina, anunțate de săpăturile de la Mănăstirile Dragomirna, Voroneț, Fântâna Mare, Vad, Probota, Mirăuți etc. Amintim costumele kamha din mătase și fir metalic argint-aurit, haine de catifea broșată, roșie sau verde, giulgiuri mortuare din damasc italian roșu, din mătase pictată cu aur, fragmente țesute în contexuri, arteriale și grosimi variate, mătăsuri decorate cu mărgele, broderie cu fir metalic inclusiv tehnică bizantină, acoperăminte de cap din catifea, dantele din argint-aurit, lucrate cu acul, împletite sau prin înnodare cu cicănele, inclusiv un covor Isphan, cu noduri din lână. Se adaugă ciucuri, bumbi metalici, nasturi decorați cu pietre prețioase, pasmanterie și galoane. Aceste artefacte sunt dovada palpabilă a confluenței drumurilor comerciale dinspre Asia spre Europa occidentală, traversând Carpații sau urcând pe Dunăre.

Analiza degradărilor lor este complexă. Condițiile din situ sunt responsabile de starea obiectelor la data descoperirii, dar ele trebuie coroborate cu cauzele anterioare ale uzurii pieselor. Acestea corespund grupelor tipologice analizate tehnico-material, incluzând transformarea unora dintre obiecte în scop funerar. Extragerea și depozitarea inventarului extras, reproducerea condițiilor din mediu de înhumare, manevrarea, numărul și calitatea profesională a celor implicați sunt direct proporționale cu viteza de degradare a pieselor în ansamblu și individual. Fotografierea excesivă și expunerea în lumină oxidează materialele, în special mătasea, fragilizează, casează, degradează cromatic. Înregistrarea superficială a condițiilor de microclimat, etapelor de lucru, materialelor, tehnicilor și instrumentarului produc erori ireversibile în alegerea soluțiilor de restaurare sau expunere. Desprinderea resturilor humice și organice, izolarea materialului textil arheologic, stabilirea parametrilor și condițiilor de intervenție sunt sarcina exclusivă a restauratorului, autorizat de specificul activității sale. Pierderea martorilor ar anula identificarea corectă a tipologiei, formei, croiului, cromaticii obiectelor și stabilirea originii sale.

Analiza tipologică prezentată trebuie considerată un exemplu de abordare a problematicii unor categorii textile, fără să se piardă din vedere specificul propriu piesei și colecției din care ea face parte, integrate contextului cultural-istoric general. Diversitatea și dificultatea clasificării acestor obiecte este obstacolul principal în analizarea și anamneza corectă a stării de sănătate, de aceea specialistul este obligat să construiască instrumente de lucru adaptabile și perfectibile fără să piardă din vedere dezvoltarea cognitivă permanentă a domeniului.

Fig. 1 - Epitrahil Valahia, secolul al XVII-lea, MNAR, secția Artă Veche Românească: a. friză Arhanghelul Gavril înainte și după restaurare; b. degradări ale reversului (dubluri suprapuse) și latura dreaptă a piesei (foto prin transparență); c. după restaurarea materialului broșat

Fig. 1 - Epitrachilion, Wallahia, 17th c., NMAR – a. Saint Michael area, before and after restoration; b. reverse side of epitrachilion, showing the multiple layers added during former repairs and the right side (foto made by tranparency); c. Yoke, after the restoration of the added brocaded textile

Fig. 2 - Tesatura broșata, secolul al XIX-lea, Muzeul Colectiilor de Arta/MNAR – (detaliu reparatie anterioara)

Fig. 2 - Brocaded textile, XIXth c. Museum of Art Collections/NMAR – detaliu (former repairs)

Fig. 3- Giulgiu din mătase, pictat, secolul al XVI-lea, MNAR - piesă arheologică

Fig. 3 - Tomb veil made by painted silk, XVIth c, NMAR – archeological textile

Fig. 4 - Tapiserie *Scenă de Vânătoare*, MNAR - detaliu reparații anterioare

Fig. 4 - Tapestry *Hunting Scene*, XVIIth c., NMAR – detail, former repairs

Fig. 5 - Costum Imperial de ceremonie, China, sec olul al XIX-lea, MNAR – a. ansamblu înainte de restaurare; b. detaliu țesătură k'ssou, cu fir harie, bolus roșu și aur; se disting zonele de decupaj ale mătăsii pictate cu pigmenți; c. manșete după restaurare

Fig. 5 - Imperial Costum, China, XIXth c., NMAR – a. before restoration; b. k'ssou tissue, made with paper thread, red bolus and gold (detail); notice the lost area caused by pigments painting; c. sleeves after restoration

Fig. 6 - Kilim-karamaniu, sec. XIX colecția Iser, Muzeul Colecțiilor de Artă/MNAR – degradări și reparații anterioare (detaliu)

Fig. 6 - Kilim-karamaniu carpet, XIXth c., Iser Collection, Museum of Art Collections/NMAR – deterioration and former repairs (detail)

Fig. 7 - Shawl cu inscripție, sec. 19, MNAR – detaliu

Fig. 7 - Shawl with inscription, XIXth c. NMAR – detail

Fig. 8 - Sac de șa, MNAR - tehnici mixte (kilim revers, gigim avers), materiale eterogene: lână, piele, metal (detaliu).

Fig. 8 - Bags, NMAR – different textile techniques (reverse kilim, abverse gigim), different materials: wool, metal, leather

BIBLIOGRAFIE :

BRANDI, Cesare. *Teoria restaurării*, București, 1996.

CREȚU, Ileana. *Etiopatologia și Restaurarea Bunurilor Culturale Textile*, curs CPPC în manuscris.

EADEM. *Cercetarea științifică interdisciplinara și rolul ei în restaurarea operelor de artă*, Sesiunea Științifică de Conservare - Restaurare, Iași, 2000.

ELIAN, Alexandru. *Inscripții medievale ale României*, București, 1965.

FLORESCU, Radu. *Bazele muzeologiei*, București, 1994.

JOSEPH, Marjory. *Essentials of Textiles*, NY: Holt, Rinehart and Winston, 1984.

LEENE, Jentina E. *Textile Conservation*, New York: Smithsonian Institution, 1972.

LENDI, Sheila. *Textile Conservation*, Victoria și Albert Museum, 2008.

LUPU, Mihai. *Curs de Chimie aplicată*, CPPC în manuscris.

LUPU, Mihai; CREȚU, Ileana. *Multidisciplinary science research on old textile*, Philadelphia Museum of Art, Winthertur Museum, NATCC Conference, USA 2002.

MAILAND, Harold F. *Considerations for the Care of Textiles and Costumes: A Handbook for the Non-Specialist*. Indianapolis, IN: Indianapolis Museum of Art, 1978.

MUSICESCU, Ana Maria. *Broderia Medievală Românească*, București, 1969.

NICOLESCU, Corina. *Muzeologie Generală*, București, 1979.

EADEM. *Moștenirea Artei Bizantine în România*, București, 1971.

EADEM. *Istoria costumului de curte în Țările române*, București, 1977.

OPRIȘ, Ioan. *Ocrotirea patrimoniului cultural*, București, 1986.

PLENDERLEITH, H. J. *Conservarea antichităților și a operelor de artă*, New York, Toronto, 1956.

ASHLEY-SMITH, S. *The Ethics of Conservation*, în: *Conservations* 6, pag.1-5, 1982, *Conservation Journal*, 1992-02.

RICE, James W. *Principals of Fragile Textile Cleaning in Textile Conservation*. Jentina E. Leene, ed. New York: Smithsonian Institution. 32-72, 1972.

SCHWEPPE, Helmut. *Identification of Dyes in Historic Textile Materials in Historic Textile and Paper Materials: Conservation and Characterization*. Howard L. Needles & S. Haig Zeronian, ed. United States: American Chemical Society. 153-175, 1984.

SZCZEPANOWSKA, Hanna M. *Conservation of Cultural Heritage: Key Principles and Approches*, Rutlage ed., 2013.

TIMAR, Balaszy & Eastop, D. *International Perspectives: Textile Conservation 1990-1996*, pag. 77-78, London, Archetype, 1998.

- ***, *Historic Textiles, Papers, and Polymers in Museums*. Ed. by Jeanette M. Cardamone and Mary T. Baker. United States: American Chemical Society. 2001.
- ***, *Textile Symposium in Honor of Pat Reeves*. Catherine C. McLean and Patricia Connell, ed. Los Angeles: Los Angeles County Museum of Art. 1986.
- ***, *The Rutlege Companion for Museum Ethics, Redefining Ethics for Twenty-One-Century Museums*, 2011 (colecție de texte de specialitate), ed. Janet Marstene.

Textile conservation video files

- Materials You Need - (Part 1 of 6) Conservation and Preservation of Heirloom Textiles
·<http://www.youtube.com/watch?v=WBo2G18y74A&feature=relmfu>
- How to Make a Padded Hanger - (Part 2 of 6) Conservation and Preservation of Heirloom Textiles
·<http://www.youtube.com/watch?v=8WD-kk-mxvs&feature=relmfu>
- Storing Costumes in Boxes - (Part 3 of 6) Conservation and Preservation of Heirloom
·<http://www.youtube.com/watch?v=4emRz2k296M&feature=relmfu>
- Storage of Flat Textiles in Boxes - (Part 4 of 6) Conservation and Preservation of Heirloom Textiles
·<http://www.youtube.com/watch?v=OYI5ExSdUHs&feature=relmfu>
- Storage of Quilts and Coverlets - (Part 5 of 6) Conservation and Preservation of Heirloom Textiles
·http://www.youtube.com/watch?v=6PZTx_MUBgw&feature=relmfu
- Rolling Textiles on a Tube - (Part 6 of 6) Conservation and Preservation of Heirloom Textiles
·<http://www.youtube.com/watch?v=qiJz7-mzzxM&feature=relmfu>